

bil Henrik II prvič izvoljen za furlanskega generalnega glavarja. Stalne vojne v Furlaniji so bile uspešne, saj mu je do svoje smrti leta 1323 uspelo posesti še razširiti. Seznam ozemelj, ki jih je obvladoval, je resnično impresiven, od Padove in Trevisa do Kvarnerja in Kolpe ter do Pustertala. S tem so postali goriški grofje ena izmed ključnih sil na jugu Svetega nemškega cesarstva. Sami Gorici je leta 1307 Henrik II podelil mestne pravice in zdelo se je, da bo postala eno ključnih mest in center ozemlja na prehodu proti Italiji.

Nepričakovana smrt Henrika II je naredila konec tem sanjam, saj je za sabo zapustil komaj nekaj mesecev starega sina Ivana Henrika. Dolgotrajno skrbništvo je omogočilo njihovim nasprotnikom, da so se polastili vseh pridobitev na območju Furlanije, in tako družino goriških grofov potisnilo v vlogo drugorazredne sile. Njihova zgodovina do leta 1500, ko rodbina izumre, je zgodba o postopnem izgubljanju posesti na račun Habsburžanov. Zanimivo je, da so goriški grofje pridobili status državnih knezov šele leta 1365, ko je bil zenit njihove moči že mimo.

Štih daje poseben pomen položaju, ki so ga imeli grofje kot odvetniki oglejskih patriarhov. Ta položaj jim je poleg nekaterih posesti, ki so jih s tem pridobili, dajal tudi določene pravice pri sodstvu in upravi na širšem območju. Le-te pa so bile temelj graditve Goriške kot samostojne dežele. Kljub temu da so bili uradno podložni Ogleju, pa so vojne z njimi postale "skoraj družinska tradicija". Način graditve v deželi opisuje razprava "Goriški grofje in oblikovanje pokrajine ob Soči in na Krasu v deželo Goriško".

Goriški grofje so poleg same dežele Goriške odigrali pomembno vlogo tudi v nekaterih drugih pokrajinah. Z njimi se ukvarjajo naslednje razprave: Goriški grofje in geneza Pazinske grofije, Goriški grofje in dežela Grofija v Marki in Metliki, Goriški grofje kot deželni gospodje na Goriškem, Kranjskem in v Istri.

Poleg samih goriških grofov se nekatere razprave dotikajo tudi problematike nižjega plemstva: Vloga ministralov pri izoblikovanju in upravljanju dominija goriških grofov, Institucija vicedomesa v upravni strukturi Pazinske grofije v času goriških grofov in K zgodovini nižjega plemstva na Krasu in v Istri. Za zaokrožitev študij o goriških grofih sta dodani še dve študiji knjige Martina Bavčarja, Zgodovina Norika in Furlanije.

Kljub temu da sama knjiga ne prinaša nič novega kar se samega gradiva tiče, pa je vendarle pomembna. Zdi se, da so v knjigi skupaj zbrane študije postale več kot le seštevek, kot bi rekli stari Rimljani Vsekakor je bil čas, da goriški grofi dobijo knjigo, ki jih postavlja na položaj, kakršnega si zaslužijo.

Boštjan Plut

France Baraga (ur.): GRADIVO ZA SLOVENSKO ZGODOVINO V SREDNJEM VEKU, 6/1

(Listine 1246–1255). Thesaurus memoriae, Fontes 2. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRS SAZU, 2002, 296 str.

Leta 1902 je Franc Kos izdal prvo od petih knjig Gradiva za zgodovino Slovencev, in v čast stoletnice izdaje je Zgodovinski inštitut Milka Kosa izdal nadaljevanje njegovega dela. Sam Franc Kos je izdal štiri knjige (1902, 1906, 1911, 1915), še eno posthumno pa je po njegovem gradivu izdal Milko Kos (1928). Vendar je gradiva, ki ga je zbral Franc Kos, še precej, saj sega vse do leta 1500.

Avtor pričujoče knjige se je tako naslonil na že opravljeno delo Franca Kosa kot tudi na delo prof. Otorepca. Tako je pričujoče delo v resnici sestavljeno iz treh projektov, ki jih je smiselno povezal France Baraga. Razlike med sedanjo izdajo in prvimi zvezki so v različnem načinu in izboru gradiva. Medtem ko so v prvih knjigah izbirali predvsem gradivo za zgodovino Slovencev, je cilj te knjige slovenska zgodovina v širšem obsegu, ki vključuje vse prebivalce na ozemlju današnje Slovenije v obravnavanem času. Na drugi strani pa ne vključuje Slovencev, ki so živeli zunaj meja današnje republike Slovenije. Vključeni so diplomatski viri v najširšem pomenu, medtem ko so narativni izpuščeni. Če je izvirna listina izgubljena, je objavljen njen prepis, če ni tudi tega, pa njegov regest ali zanesljiva omemba.

Struktura edicije je sestavljena iz naslednjih delov: tekoča št. listine, datacija in kraj izdaje, regest, podatki o izvirniku in prepisih, slika, objave, regest in literatura, dodatna pojasnila, notice in dorsalne notice, besedilo listine, podatki o pečatih ter opombe pod črto.

Besedilo je podano zvesto po izvirniku, ohranjene so tudi napake. Kadar je bil Baraga v dvomih glede branja, je v opombah dodal še druga možna branja.

Dokumentom, ki jih najdemo v zborniku, je nemogoče najti skupni imenovalac (razen časa in prostora). Tematsko se dotikajo najrazličnejših področij. Veliko dokumentov govori o fevdalnih razmerjih. Tako srečamo mnogo podelitev fevdov, darovnic in najemov.

Če bi naredili prostorski prerez, katerih krajev se dotikajo posamezni dokumenti, bi opazili, da je severna in zahodna Slovenija bolj 'pokrita' kot njeni drugi deli. Precej dokumentov se dotika Primorske, tako obalne kot tistega dela, ki je bila v tem času pod oblastjo goriških grofov. Ti so bili v obravnavanem obdobju v svoji ekspanzionistični fazi. Predvsem vojna za cerkvena posestva so pustila svoje sledi v virih, med drugim najdemo del mirovne pogodbe, ki končuje vojno med salzburškim nadškofom in goriškima grofoma. Majnhard III Goriški je tudi najpogostejše zapisana oseba v zbranih dokumentih, večkrat se pojavljajo tudi dokumenti Friderika II in tedanjih papežev, Inocenca IV ter Aleksandra IV. Odmevi zadnje faze bojev med slednjimi so opazni

tudi v dogajanju pri nas, tako srečamo dokument Friderika II, ki poziva goriškega grofa, naj odvzame oglejskemu patriarhatu, salzburškemu nadškofu in drugim vsa posestva in jih podeli tistim, ki služijo njemu. Kot neke vrste odgovor pa srečamo dokument Konrada, papeškega legata za Avstrijo in Štajersko, v katerem pooblašča dominikance na Ptuj, da Wernerja zaradi podpore cesarju že odstavljenega župnika v Slivnici s cerkveno kaznijo poskuša prisiliti, da se ji (podpori) odpove, kar kaže, da je imel 'stupor mundi' privržence tudi pri nas. Zanimiva sta tudi dokumenta, ki sta nastala v Portorožu (portum sancte Marie de Rosa) decembra 1251 po ukazu Konrada IV Hohenstaufovca: v enem predstavnikom koprške občine prepoveduje prisego novemu oglejskemu patriarhu, ker naj bi Istra zopet postala del cesarstva, v drugem pa dovoljuje Piranu (na prošnjo koprškega podestata) prosto voliti podestata med državnimi fevdniki (doc. 145, 146).

Dosti zbranega gradiva se tiče samostanov, kar kaže, da so v tem obdobju na našem ozemlju še vedno osrednji centri. Mesta, ki so v kasnejšem obdobju postala osrednja, so v tem času še v 'drugem planu'. Izjema so obalna mesta, ki so ravno takrat doživljala hiter vzpon.

Knjigi žal manjka del strokovnega aparata, ni namreč imenskega in stvarnega kazala, le-to naj bi bilo objavljeno v naslednjem zvezku, torej 6/2. Upajmo, da je to tudi obljuba, da se bo ta projekt, ki je brez dvoma temeljni za slovensko srednjeveško zgodovino, nadaljeval.

Boštjan Plut

Darja Mihelič: PIRANSKA NOTARSKA KNJIGA, zv. 3 (1289–1292). Thesaurus memoriae, Fontes 1. Ljubljana, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRS SAZU, 2002, 258 str.

Davnega septembra leta 1972 je potekalo posvetovanje o izdajanju edicij virov v organizaciji Sekcije za občo in narodno zgodovino pri Inštitutu za zgodovino SAZU in Arhivskega društva Slovenije. Na njem je bilo ugotovljeno, da je izdajanje kritičnih edicij virov zelo pomembna naloga. Za srednji vek so ugotovili naslednje: "Za primorska mesta imamo ohranjeno veliko bogastvo notarskih, vicedomskih in drugih knjig, pri katerih je zaradi množine tega gradiva potrebna omejitev na izdajo notarskih knjig, in sicer najprej piranskih." (7) Po precej dolgem premoru je tako izšel tretji del piranske notarske knjige, ki nadaljuje, kjer sta končali prvi dve deli. Ti sta namreč pokrivali obdobje osemdesetih let 13. stoletja, prva z naslovom Najstarejša piranska notarska knjiga (1281–1287/89) in druga Piranska notarska knjiga (1284–1288), obe sta izšli pri

SAZU. Pri tretji izdaji se je spremenila tudi založba, saj je pričujoča knjiga izšla pri Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRS SAZU.

Čeprav najdemo v naslovu besedo knjiga, avtorica že v uvodnem tekstu opozarja, da ta označba nekoliko zavaja. Pri samem gradivu ne gre za literarno branje, ampak za povzetke množice poslovnih rokopisnih dogovorov različnih vsebin. V slovenskem Primorju so igrali notarji zelo pomembno vlogo že v srednjem veku, ko v drugih slovenskih deželah v tem času tega pravnega instrumenta tako rekoč ne najdemo. Sam notar je bil v mestnih komunih nepogrešljiv del življenja. Brez njega je bilo nemogoče sklepati pravne in poslovne posle. Notarski zapis je imel kot javna listina pomen samostojnega dokazila.

Da bi notarji ohranili pregled nad listinami, so zapisovali skrajšane predloge listin v poseben zvezek, notarsko knjigo. V nasprotju s samo listino, ki jo je izdal, je v zapisu v notarsko knjigo izpuščal nepomembne besedne formule in fraze. S tem pa vsebinsko listino ni bila okrnjena, saj je ob morebitni izgubi same listine lahko notar izdelal na osnovi zapisa v notarsko knjigo novo. Sama listino ohranja tudi imbreviature predloge, kjer najdemo datum izdaje, priče ter bistvo (pravnega) dejanja, kraj dogajanja pa le v primeru, če ni bil običajen. Zapis v notarskih knjigah je imel izredno veliko vlogo v življenju številnih meščanov, saj je omogočal sklepanje poslov in dogovorov, ki so potem imeli trajno in pravno formalno urejen značaj. Mestni statuti so prepoznali pomen teh zapisov, saj so vsebovali zahtevo, da se notarske knjige hranijo tudi po notarjevi smrti. Pomen notarja se kaže tudi v poskusih zagotavljanja verodostojnosti dokumentov, ki jih je zapisal. Tako so bili prepovedani zapisi o dolgovih iz iger na srečo in kaznovani tisti, ki so notarja po krivem obdolžili. Seveda pa so bili pod pritiskom tudi oni sami, saj so jim v primeru goljufij odsekali desnico. Sama avtorica je našla tudi primer notarja Mihaela iz Parme iz leta 1330, ki je napisal testament, dokler ga je še lahko, torej pred izvršitvijo kazni.

Sami teksti so iz notarske knjige 6. Ta časovno obsega vpise od 11. 3. 1289 do 21. 10. 1291 oziroma dopisan je še en vpis z datumom 9. 11. 1292. Vseh je 589, od teh kar polovico sestavljajo zadolžnice. Večina od teh (204) ne govori o namenu posojila, med tistimi, ki jim lahko določimo namen, daleč prednjači vino (59). Glede na to, da je naslednji najpogostejši vzrok, to je žito, omenjen le devetkrat, to kaže, kakšne so bile prioritete tedanjih prebivalcev Pirana. Poleg zadolžnic najdemo še jamstva (5), od katerih so kar 4 povezane s plovili. Tako ti vpisi dokazujejo pomembno vlogo pomorstva kot tudi rudimentarne oblike pomorskih zavarovanj.

Poravnave dolgov so včasih označevali s križcem na levi strani zapisa ali s prečrtanjem dela zadolžnice, v nekaterih primerih pa tudi v obliki samostojnega zapisa,